

Gymnasieval för grön näring i Halland, utredning

Innehållsförteckning

Inledning	1
Utredningsfråga	1
Metod	2
Grund för bedömning	2
Vad är lärlingsutbildning?	2
Dokumentstudier	4
Intervjuer	5
Analys	7
Slutsatser	9

Inledning

En motion, Gymnasieval för grön näring i Halland, behandlades i Regionfullmäktige 28 februari 2024. Motionen berör Munkagårdsgymnasiets möjligheter att starta lärlingsutbildningar kopplat till naturbruksprogrammets inriktningar.

Regionstyrelsens arbetsutskott beslutade att:

- motionen bereds av tillväxtutskottet
- remittera motionen till Driftnämnden Kultur och skola med begäran om yttrande
- yttrandet ska ha inkommit till regionstyrelsen inom tre månader från det att nämnden mottagit begäran

Munkagårdsgymnasiet är Region Hallands naturbruksgymnasium i Tvååker. Skolan erbjuder fyra inriktningar kopplat till naturbruk:

- Djurvård
- Lantbruk
- Skogsbruk
- Naturturism

Verksamheten inkluderar även en "spår"-utbildning för elever med NPF-diagnoser, vuxenutbildning (uppdragsutbildning) samt internat. Skolan rymmer cirka 300 elever där de flesta kommer från Halland genom det regionala samverkansavtalet. Munkagård startade 1984.

Skolan finansieras huvudsakligen av den interkommunala ersättningen utifrån ett samverksavtal mellan kommunerna i Halland. Detta innebär att skolan ersätts per elev och inriktning med medel från kommunerna.

I december 2023 beslutade Driftnämnden Kultur och skola att lägga ner trädgårdsinriktningen på gymnasienivån. Dock finns delar av verksamheten kvar kopplat till skolans vuxenutbildning och spårutbildning.

Utredningsfråga

I motionen föreslås att Region Halland ger Driftnämnden Kultur och skola i uppdrag att:

- utreda naturbruksinriktningarna som lärlingsutbildning

Motionärerna föreslår att både sedvanligt gymnasieprogram *samt* lärlingsprogram erbjuds på alla inriktningar. Motionen anger inte önskvärd omfattningen (antal elever) på lärlingsutbildningarna.

Metod

Utredningen har genomförts genom:

- intervjuer av berörda funktioner på Munkagårdsgymnasiet
- information om lärlingsutbildning från Skolverket
- intervjuer av representanter för gröna näringar (Hushållningssällskapet och Gröna arbetsgivare)
- analyser med representanter från förvaltningsledning och stab

Grund för bedömning

Munkagårdsgymnasiet har följande uppdrag och ansvar:

Skolan ska, med hjälp av stab och förvaltningsledning:

- efterleva berörd lagstiftning
- bedriva verksamhet inom ramen för de ekonomiska medel som föreligger
- nå mål beslutade av Regionfullmäktige och driftnämnd
- hantera skolans och verksamhetens grunduppdrag
- verka för att elever, vårdnadshavare och samverkanspartners generellt är nöjda med skolans verksamhet
- säkerställa ändamålsenlig marknadsföring samt attraktionskraft
- tillse god samverkan med berörd bransch och näring

Vad är lärlingsutbildning?

Lärlingsutbildning är en studieväg med samma behörighetsregler, bedömnings- eller betygskriterier och examensmål som sedvanliga yrkesprogram har.

Lärlingsutbildning syftar till att ge eleverna en grundläggande yrkesutbildning, ökad arbetslivserfarenhet och möjlighet att få kunskaper inom yrkesområdet under en handledares ledning på en arbetsplats.

På arbetsplatsen ska eleven ha en handledare som har ansvar för elevens lärande och yrkesmässiga utveckling. Skolan säkerställer att eleven får kunskaper och färdigheter enligt utbildningens mål. Samtal om och uppföljning av elevens lärande bör ske kontinuerligt mellan elev, handledare och yrkeslärare.

En elev som går lärlingsutbildning i gymnasieskolan eller gör minst hälften av utbildningen på en eller flera arbetsplatser. Lärlingsutbildning är möjlig på alla yrkesprogram i gymnasieskolan.

I gymnasieskolan kan lärlingsutbildningen börja första, andra eller tredje läsåret. Omfattningen av det arbetsplatsförlagda lärande ska räknas från och med det läsår som eleven påbörjar lärlingsutbildningen.

Omfattningen av arbetsplatsförlagt lärande i lärlingsutbildningen har inte ändrats i och med att yrkesprogram fick grundläggande behörighet till högskola och universitet från höstterminen 2023. Den beräknas även fortsättningsvis i förhållande till 2 500 poäng. Elever på lärlingsprogram har dock samma möjligheter att läsa till kurser som elever på sedvanliga yrkesprogram.

Vid gymnasial lärlingsutbildning är det obligatoriskt att upprätta ett skriftligt utbildningskontrakt för varje elev och arbetsplats där eleven gör APL. Det är skolhuvudmannen som ansvarar för att utbildningskontrakt upprättas.

Utbildningskontrakten ska undertecknas av eleven, skolhuvudmannen och arbetsplatsen där eleven gör sitt arbetsplatsförlagda lärande. Om eleven är under 18 år ska även elevens vårdnadshavare underteckna utbildningskontraktet.

I utbildningskontraktet ska det enligt skollagen anges:

1. vilka delar av utbildningen som ska genomföras på arbetsplatsen och omfattningen av dessa delar,
2. hur kostnader för de skador som eleven kan orsaka under den arbetsplatsförlagda utbildningen ska fördelas mellan skolhuvudmannen och arbetsplatsen,
3. avtalstiden och grunderna för att avtalet ska kunna upphöra innan avtalstiden löpt ut,
4. vilken lärare på skolenheten och vilken handledare på arbetsplatsen som ska vara kontaktpersoner för den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen.

Huvudmannen har ansvaret för att se till att eleven kan fullfölja sin utbildning. Om lämplig arbetsplatsförlagd utbildning inte längre kan anordnas, ska eleven i stället erbjudas att fullfölja sin utbildning genom skolförlagd utbildning på det aktuella programmet. Om inte heller detta är möjligt, ska huvudmannen erbjuda eleven att fullfölja utbildningen på ett annat yrkesprogram

Gymnasial lärlingsutbildning ska i huvudsak vara förlagd till en eller flera arbetsplatser. En elev som har påbörjat ett nationellt program, en nationell inriktning eller en särskild variant har rätt att fullfölja sin utbildning.

För huvudmän som driver lärlingsutbildning på gymnasial nivå finns det statsbidrag att söka. Detta ska underlätta för huvudmän att bedriva utbildningen, stimulera arbetsgivare till att ta emot gymnasiala lärlingselever och stimulera utbildning av handledare på arbetsplatserna.

Bidraget består av fyra delar:

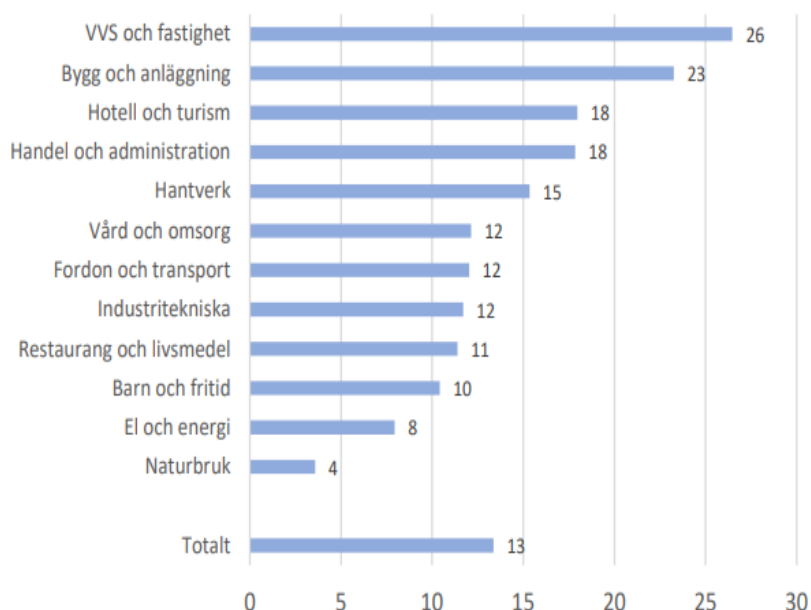
- Bidrag för utvecklingskostnader: högst 2 500 per elev och termin går till huvudmannens kostnader för att utveckla utbildningen.
- Bidrag till arbetsgivare: högst 16 250 kronor per elev och termin går till arbetsgivaren.
- Bidrag för utbildade handledare: högst 5 000 kronor per elev och termin går till arbetsgivaren.
- Bidrag för gymnasial lärlingsanställning: högst 2 500 kronor per elev och termin går till arbetsgivaren. Eleven ska ha en gymnasial lärlingsanställning.

Dokumentstudier

Skolverket publicerade 2021 en omfattande utredning (Lärlingsutbildning i gymnasieskolan, Thomas Furusten, 2020:438) om lärlingsutbildning i gymnasieskolan. Ett axplock av slutsatser och fakta anges nedan:

- Andelen av gymnasieeleverna som väljer lärlingsutbildning har ökat årligen sedan den infördes som permanent form enligt Gy2011.
- Läsåret 2019/2020 var andelen lärlingar drygt 13 procent av eleverna på yrkesprogram.
- Huvudmännens erbjudande och utbud av lärlingsutbildning beror på elevintresset, möjligheterna att engagera arbetsgivare samt organisatoriska förutsättningar hos huvudmännen.
- Lärlingsutbildningen är krävande för eleverna med växlingen mellan arbetsförlagd och skolförlagt lärande genom större delen av utbildningstiden. Detta innebär att den kräver ett engagemang av eleverna som inte passar alla. För de elever som lärlingsutbildning passar för, innebär denna form ett effektivt lärande.
- Skolorna har arbetat för att successivt etablera en kunskap om vad lärlingsutbildning innebär och vilka skillnaderna är mot den gängse formen. Trots detta kvarstår en okunskap bland i synnerhet elever och vårdnadshavare om att lärlingsutbildning är ett annorlunda sätt att erhålla samma utbildning. Huvudmän, rektorer, lärare och arbetsgivare ser ett behov av utvecklad och tydligare information. Detta för att minska risken för felval bland elever. Ofta nämns betydelsen av studie- och yrkesvägledning, som man menar i otillräcklig grad informerar om lärlingsutbildningen som alternativ.

Läringsutbildning inom naturbruk är idag en ovanlig studieform. Nedan anges tabell över andel lärlingar per program i riket läsåret 2019/2020:

Nedan anges de skillnader i interkommunal ersättning som råder mellan skolförlagd utbildning och lärlingsutbildning:

	Skolförlagd	Lärling
Djurvård	266060 kr	179905 kr
Lantbruk	277720 kr	210931 kr
Trädgård	386900 kr	226391 kr

Just nu erbjuds inte lärling kopplat till skogsbruk och naturturism inom samverkansavtalet.

Intervjuer

Sammanfattning från samtal med Munkagårdsgymnasiets skolledning och förstelärare.

När det gäller söktryck till lärlingsutbildningar så ser skolledningen vissa svårigheter med aktuell målgrupp. Ett tänkbart scenario är att "skoltrötta" elever söker lärlingsutbildningar genom att andelen arbetsförlagd undervisning är hög,

Samtidigt ställs höga krav på att eleverna både kan hantera sina teoretiska studier och sin praktik.

Ovanstående kan också innebära utmaningar med att marknadsföra lärlingsutbildningarna då det gäller att attrahera elever som passar för utbildningen. Den allmänna kunskapen om denna utbildningsform hos exempelvis vårdnadshavare är relativt låg.

Det finns också tveksamheter om vilka möjligheter branschen och näringen har att ta emot elever under så pass lång tid. Idag är tillgången till APL-platser (arbetsplatsförlagt lärande) god, men lärlingsutbildningarna ställer andra krav. Framför allt måste det finnas handledare och arbetsgivare som tar ett helhetsansvar under en lång period. Inom ramen för lärling blir det ca 1400 poäng som är arbetsförlagda jämfört med 375 poäng inom det ordinarie programmet.

Idag, menar skolföreträdarna, att eleverna är väl förberedda innan de går ut på praktik. De har läst teori, tränat på praktiska moment på skolan samt i många fall vuxit som personer då man inte genomför APL förrän i årskurs två. Lärlingsutbildningar kan innebära att elever lite väl tidigt möter arbetslivets villkor.

Då lärlingseleverna får mindre skolförlagd skoltid innebär det också att eleverna i mindre omfattning får ta del av läroplanens innehåll avseende skolans demokratiska uppdrag, värdegrundsfrågor samt skolans lokala hjärtefrågor som bioprenörskap och FN-arbete etc. Även möjligheter att få vänner och klasskamrater minskar för eventuella lärlingselever.

Om det på skolan införs lärlingsmöjligheter på de befintliga inriktningarna finns det en risk att det skapas en intern konkurrens mellan lärlingsformen och det ordinarie programmet. Detta medför i praktiken att vissa elever som egentligen är intresserade av det ordinarie programmet kanske istället väljer lärlingsformen.

Avseende de inriktningar som idag inte erbjuds på skolan så anses det något mer svårbedömt. Trädgårdsinriktningen har länge (liksom i hela landet) haft svårt att attrahera sökande, och en lärlingsvariant är knappast en garant för ökat intresse och söktryck.

Lärlingsutbildning inom hästhållning är problematiskt rent strategiskt då det finns etablerade skolor i närområdet som har erbjudit den inriktningen länge, bland annat Sveriges Ridgymnasium i Varberg.

En ytterligare aspekt handlar om hur många platser inom lärlingsutbildningarna som hade varit aktuellt att erbjuda. Oavsett antal så måste dessa elever samläsa med "ordinarie" elever beträffande teoretiska moment samt eventuellt kunna bo på elevhemmet. Detta kräver att skolan organiserar och tar höjd för denna förändring. Samtidigt har eleverna alltid rätt att byta mellan de två varianterna, vilket också kräver planering och risk för ökade kostnader. Om en

elev väljer att hoppa av lärlingsutbildningen så måste skolan kunna erbjuda plats på det ordinarie programmet.

Sammanfattning från samtal med branschen/näringarna inklusive skolans studie- och yrkesvägledare:

Uppfattningen är att det inte verkar finnas några direkta "statusskillnader" mellan skolförlagd utbildning och lärlingsutbildning. Innehållet är detsamma men upplägget skiljer sig åt.

I vissa fall kan det vara bättre för praktikvärdarna att elever är lång tid på samma arbetsplats då man kan tänka mer långsiktigt och skapa en relation till eleverna. Samtidigt finns det risk att eleverna får en allt för ensidig bild av arbetslivet samt att eleverna erbjuds anställning innan utbildningen är slut.

Handledarna måste också ta ett stort ansvar när det gäller att träna eleverna på moment utifrån kursplaner, se till att eleverna mår bra och trivs samt beakta den viktiga säkerhetsaspekten. En god arbetsmiljö måste säkerställas i varje enskilt fall.

Vidare, så varierar möjligheterna till bra lärlingsutbildning mellan inriktningarna. När det gäller skogsbruk och djurvård finns det vissa praktiska omständigheter som försvårar. Det kan exempelvis vara svårt att köra två eller flera skogsmaskiner samtidigt ute på fältet och inom djurvård finns det många elever som konkurrerar om ganska få praktikplatser, inte minste inom sällskapsdjur.

Däremot nämns fördelar inom lantbruk och trädgård. Speciellt inom trädgård och anläggning finns det stor brist på arbetskraft just nu och den yrkesutgången är inte heller lika säsongsbetonad.

En annan aspekt som kan noteras är att behovet av högutbildad arbetskraft inom naturbruk ökar. Branschen ser gärna att fler elever söker sig till högskola och universitet och det är tveksamt om lärlingsutbildningar främjar den utvecklingen, menar man.

Analys

Risk för intern konkurrens

När det gäller befintliga inriktningar på Munkagårdsgymnasiet (lantbruk, djurvård, skogsbruk och naturturism) så finns det en risk att elever som egentligen skulle ha valt de ordinarie utbildningarna i stället väljer lärlingsutbildningen. Detta skulle få ekonomiska konsekvenser då den interkommunala ersättningen är lägre avseende lärling enligt föreliggande samverkansavtal.

Emellertid, innebär ovanstående inget problem om skolan hittar en "ny" målgrupp för lärlingsutbildningarna, det vill säga att elever som inte hade sökt de skolförlagda inriktningarna i stället söker till lärlingsutbildningarna. Det är dock svårt att bedöma hur sannolikt det är att denna "nya" målgrupp finns.

Fler valmöjligheter

Om lärlingsutbildningar startas så ökar skolans utbud, vilket gynnar potentiella elever. Det finns då fler utbildningar att söka och Munkagårdsgymnasiet skulle eventuellt kunna öka sin attraktionskraft.

Ökad efterfrågan på praktikplatser

I ett scenario där skolans skolförlagda utbildningar/inriktningar har normal beläggning samt att lärlingsutbildningarna också har inskrivna elever, ökar behovet av praktikplatser. Det finns en risk att praktikvärdar och handledare som redan tar emot elever från skolan upplever att det åtagandet är fullt tillräckligt redan idag. Enligt intervjuer anses det som en utmaning att få företag och verksamheter att ta emot elever så länge som lärlingsutbildningarna kräver.

Under de senaste åren tillkommit nya aktörer, exempelvis fristående gymnasieskolor, som också måste säkerställa APL-platser till alla elever inom de gröna näringarna. Den fristående gymnasieskolan inom naturbruk, Realgymnasiet, erbjuder enligt uppgift lärlingsutbildning.

Ökade krav på administration och samverkan med näringen

Lärlingsutbildningar kräver utbildningskontrakt i form av avtal mellan skolan och praktikvärden. Skolan måste tillse att eleven erhåller aktuell utbildning ute på arbetsplatsen. Detta kräver i sin tur handledare som tar ansvar för detta. Handledare behöver också utbildas. Förutom själva utbildningen behöver elevens trivsel, trygghet och arbetsmiljö säkerställas.

Utmaningar kopplade till marknadsföring och information

Både Skolverket (i refererad studie) samt skolans egen studie- och yrkesvägledare vittnar om svårigheter med att kunskapen om lärlingsutbildningar är låg. I allmänhet vet elever, vårdnadshavare samt studie- och yrkesvägledare ganska lite om vad denna utbildningsform innebär i praktiken, vilket skapar osäkerhet. För att motverka detta krävs informationsinsatser gentemot nya och relevanta målgrupper.

Det gäller också att strategisk hamna rätt i marknadsföringen. Ett dokumenterat, icke önskvärt scenario, är att lärlingsutbildningar attraherar "skoltrötta" elever på grund av lägre andel skolförlagd utbildning. Dock anses lärlingsutbildningen vara relativt krävande då eleven både ska klara sina teoretiska studier och arbeta heltid under tre år.

Osäkerhet kring branschens inställning

Enligt intervjuer ser man både fördelar och nackdelar med lärlingsformen. Det finns fördelar med att praktiken är lång och omfattande då man kan tänka långsiktigt med eleverna. Dock innebär lärlingsutbildningar ett stort ansvar avseende elevernas utbildning, trivsel och säkerhet. Det finns också risker med att eleverna får en alltför ensidig bild av arbetslivet och att eleverna erbjuds anställning innan gymnasieutbildningar är klar.

Trädgård och hästhållning ej relevant

Den interna konkurrens som beskrivs i avsnittets inledning är av naturliga skäl inte aktuell kring de inriktningar som skolan inte erbjuder.

Gällande inriktning trädgård kvarstår problemet med söktrycket. Det finns inget som tyder på att intresset för trädgårdsinriktningen skulle öka bara för att utbildningsformen ändras. För de enstaka sökande som årligen väljer trädgård, hade kanske en lärlingsutbildning varit aktuellt. Denna satsning måste då ställas i relation till det arbete och de kostnader som detta för med sig. Branschföreträdare pekar ut yrkesutgången anläggning som i viss mån intressant för lärlingsformen.

Gällande hästhållning hänvisar vi till tidigare skrivning om konkurrens med redan etablerade skolor i Halland.

Den sammantagna bedömningen är således att för få faktorer talar för att lärling inom häst och/eller trädgård skulle vara meningsfullt att starta upp i kölvattnet av skolans uppdrag och ansvar.

Konsekvenser av mindre skolförlagd skoltid

Ute på praktikplatserna blir det fokus på kurserna och det centrala innehållet. Elever i skolan i allmänhet och på Munkagård i synnerhet får också ta del av andra viktiga aspekter såsom demokratiska värderingar, bioprenörskap, FN-arbete samt erhåller en gemenskap i skolan och i klassen. Mindre tid i skolan innebär minskade förutsättningar att få ta del av hela gymnasieskolans uppdrag.

Slutsatser

Det kan finnas enskilda specifika vinster och fördelar med lärlingsprogram. I relation till vad som skulle krävas, är vår bedömning dock att lärlingsutbildningar på Munkagårdsgymnasiet inte i någon betydande omfattning skulle öka eller förbättra skolans måluppfyllelse, ekonomi eller möjlighet att utföra verksamhetens grunduppdrag.

Det kan finnas fördelar med lärlingsutbildning genom att skolans utbildningsutbud ökar och att enskilda elevers önskemål om lärlingsutbildning kan tillgodoses. Dock ska detta ställas i relation till det arbete och de kostnader som lärlingsutbildningar för med sig.

Bedömningen och slutsatserna grundar sig i nedanstående analyser:

- Risk finns att lärlingsutbildningar kopplat till skolans befintliga inriktningar skapar en internkonkurrens om eleverna.
- Lärlingsutbildning medför en ökad administration och kontroll då skolans måste tillse att eleven tillhandahåller cirka 1400 poäng på arbetsplatsen.
- Lärlingsutbildningar kräver att praktikplatser tar emot elever under lång tid, vilket kan vara en utmaning. Det finns redan en konkurrens om praktikplatser i Halland.
- Lärlingsutbildning kopplat till trädgård skulle inte bli föremål för intern konkurrens eftersom inriktningen lagts ner. Det finns dock inget som tyder på att intresset för trädgård på gymnasienivå har ökat. Ändrad utbildningsform är ingen garanti för ett högre söktryck. Branschen ser dock möjligheter inom området anläggning, där bristen på arbetskraft är stor.
- Lärlingsutbildning kopplat till hästhållning innebär strategiska utmaningar då det finns påtaglig konkurrens från andra skolor med den inriktningen i närområdet. Hästhållning medför dock ingen intern konkurrens om eleverna.
- Mindre skolförlagd skoltid innebär sämre möjlighet att exempelvis få ta del av skolans och Munkagårds demokratiska uppdrag, läroplanens värdegrundsarbete, bioprenörskap, miljöaspekter, FN-arbete med mera. Dessutom minskar möjlighet till den gemenskap som finns i klasserna och på skolan.
- Information och marknadsföring måste riktas mot en specifik målgrupp som gynnas av just lärlingsformen.

Kristian Hafskjär
Kristian.hafskjar@regionhalland.se
DNKS240187

Region Halland
Box 517, 301 80 Halmstad
regionen@regionhalland.se
regionhalland.se